

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך י, תשי"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

”ד”ר גולדמן מצדיק במפורש את המשך קיומה של ה”גלות” ואינו רואה בכך פגימה בנצח-שבנצח של התנועה הציונית כולה” (עין בעין, 28.3.58).

הנוסחה שלפנינו הגיעה כבר לידי הפקעה גמורה מצמידותה לשמות של ספירות, עד שאנו מוצאים שמות אחרים במקומן עם שמירה על המבנה ועל המקצב של הנוסחה: ”ח”כ רובין התחמק מתוך חוצפה שבקדושה מקריאת ביניים שלי” (”פניני אשכול”, דברים מפי שר האוצר בכנסת, מובאים ב”מעריב”, 23.1.1958). הפקעה זו מעצם טבעה פותחת פתח לשימושים אירוניים, אפילו היו השמות המחליפים את הספירות שמות ניטרליים לגמרי.

אבא בנדויד

שתי תשובות למורי ניקוד וכתוב

(בשולי חוברת צ”ו: ”כתיב מלא החל מכיתה א”)

הערת המערכת:

קונטרסו של א’ בנדויד עורר תגובות בעל פה, תגובות של מורים ושל מדקדים בעיקר. לפי שעה לא באו תגובות אלו לידי ביטוי בכתב ולא לידי הצעת שיטה אחרת לפתרון השאלה המעשית הנדונה כאן. על מקצת טענות שבע”פ משיב כאן בנדויד עצמו.

א. כלפי המחמירים לנקד ”קיבוץ” (-)

מורים רבים שואלים: האמנם קיבוץ ושורק שווים לכל דבר, והתורה הכתובה בספרי הדקדוק פלסתר היא? סוף סוף הורגלנו לראות בתנ”ך סתם קיבוץ לתנועה קטנה, ומדוע נבטל את ההבדל בינו ובין ו ?

כדי להוציא ספק זה מן הלב נזכירה, שעם כל ההרגל שהורגלו,
 טרם נקבע בסטאטיסטיקה, מה במקרא מצוי יותר: קיבוץ (-) לתנועה
 קטנה או קיבוץ (-) לתנועה גדולה דווקא. על כל פנים הסוג השני
 הזה מספרו מגיע לכמה מאות. הרי לקט של "קיבוצים" כאלה:
 ישבו ישב שב שבי בשבו תשבות ותשבתי וכו', משבה (תמיד!), יעפו,
 ויטכום ואסכך, יצמו, שימתו ממתנו ואמת, סרו ויסרו וידגו וינעו,
 נסו תנסו וינסו לנס, קמו ויקמו ובקמה קם וכו' ארצה ירצו וירצו ירצון
 רץ וכו'; צרים (תמיד!) הצר, טרים ארים ימי-הפרים מגריהם מנחתו
 מנחה מצדת וכו' ותרמת, חצות הרחות; שלפה שרפה שרפים וכו'
 אהבת שלחה ושמרה עובה עזבות דרכות פתחות צרות אסרות
 בצרות; משחים (תמיד!) לקחים ברכים כתבים שקפים רבעים וידעים
 טלאים חגרים ועוד הרבה כיו"ב; שבץ זרע נשא-פנים לבש עשק אחז
 עזר פמס ואנש; ארחה (תמיד!) ארכה המלכה באמנה קבצת קברת
 קברתו (תמיד!) שמעה ושמעות ישעתו ישעות השבעה שבעת (תמיד!)
 רפאות (תמיד!); אלפים כאלף, העמדים העמד וכו' בחריה, חברות;
 נאם זבל (תמיד!) רכש רכשו ולרכשם וכו' פרבים גבלות גבלו גבלך גבל
 וכו' בעבר כגמל; אמן, ספן חבק נחמים פגלים מלאים שלחים שקצים
 נאפים רקחיד בלמדי; ברברים בקבק (תמיד!); מנעליו (תמיד!) למש-
 אות מדע תפח; אשמרות תעתעים ותהלכות תהפכות (תמיד!) תחלאים
 תנחמיה תענגיה תענגות תחבלות; תפיני, הבאת והכן המתו יכלו; ישרן
 זבלון ידתון, יהושע רחמה תבל פרה וכו'; עדת כריתת פקדת בכבדת
 לצמיתת, פדת וגלת, בעבדתנו לעבדתם מצתיך הריסתך מלכתו; ולפני
 כינויים: יצילה והשיגה, הקריבם ויצקם, יאסרני שמני, והרגנהו, וכמעט
 תמיד: הפירוהו ויאסרהו שנהו תפשהו וכד'; לא, וקבל וכד'.

ואין זה אלא מעט מהרבה. כמעט שאין לך כל פרק ופרק

במקרא, שלא נמצא בו מין "קיבוץ" כזה. ואם כן, איך אפשר עוד לבוא לפני תלמידים לומדי תנ"ך ולהרביץ תורת כוב, ש"קיבוץ" מסמן תנועה קטנה? מורה, שאינו רוצה לעשות שקר בנפשו ובשומעי לקחו, צריך להעביר בקולמוס על כל אותו סעיף שבספרי הדקדוק ולמחקו מתכנית לימודיו.

אמונה זו בקטנות ה"קיבוץ" כבר הטעתה גם מדקדקים רבים וטובים עד כדי המצאת תיאוריה, שבתיבות כגון ירחם רחמה נחמה תנחמו רחץ – יש כמין דגש מסתורי הנחבא בתוך כותלי החי"ת...¹, ואין צריך לומר, שטעות פשוטה בידם בהבנת ה"קיבוץ" הזה, אין גם הוא מסמן כאן תנועה קטנה כל עיקר. הלא פעמים רבות אתה מוצא במקרא גם חירק חסר, כגון: לַבְּבוֹת (תמיד!) נְטָפוֹת רְבוֹת רֵב וּכְד' – שמא נבוא לומר, שיש כאן "דגש בכוח", מפני שהכתיב חסר? הכתיב חסר, אבל התנועה ארוכה. אף כך בקיבוץ: יש קיבוץ קטן ויש קיבוץ גדול, ואין הסימן (-) מלמדנו ולא כלום.

וכשם שיש מאות סימני "קיבוץ" כאלה, שאינם לתנועה קטנה, כך יש עשרות-שורקים^(ו), שאינם לתנועה גדולה, כפי שפבר נמנו בחוברת בעמ' 106, וכן הדבר בשמות כגון בּוּזִי, דוּמְשֵׁק, אֶלְגוּמִים, או בצורות הפועל תדכּוּצְנִי, תהודעוּצְנִי, ישמשוּצְנִי, יבהלוּצְנִי. ולא עוד, אלא הניקוד שבמקרא נותן לפנינו שני אופנים בתוך פסוק אחד לבחירה ממש: לְאִמִּים / לְאִוּמִים (יש' 4), גְּדֻלָּה / גְּדוּלָּה (דה"א יז 19). אף על פי כן באים עיתונינו המנוקדים ומעדיפים את הצורה החסרה דווקא: לְאִמִּים, גְּדֻלָּה. לשם מה? וכי קיבוץ מסמן תנועה קטנה בלבד? את הדגש, שהוא העיקר כאן – אותו אין מדפיסים, אבל סימן התנועה שלפניו, שהוא טפל, מקפידים בו, אף שהיא נטול משמעות ברורה. בתנ"ך עצמו, כאמור, אין

1. ר' מאמרי ברבעון לשוננו כב 122.

להבחנה זו כל יסוד: כמשכת, משוכתו (משלי טו/19 יש' 5) - הקיבוץ גדול והשורק קטן! סופרי המקרא לא חששו מלכתוב ומלנקד סומפניא ונבורתא, אבל עיתון "אומר" (סליחה: "אמר") עדיין מקפיד לכתוב בלגריה ולא חלילה בולגאריה. בן-גוריון חותם את שמו כל ימיו בשתי ר"וים, באו מגיהי העיתונים המנוקדים ועוקרים את ה"ו הראשונה משמו ומנקדים: בן-גוריון. לפי איזה מקור הם עושים זאת, ומה "תיקון" תיקנו כאן?

על כן ייאמר-נא שנית באחזי עורכים, מנקדים ומגיהים: הסימן הזה (-) אין לו שום ייחוד דקדוקי או פונטי בשיטת טבריא. ואם תאמר, לשם מה המציאוהו? כדי לשמש סימן של ד ח ק במקומות שלא נכתבה ו. נכתבה ה"ו - הריהו מיותר, ושוב אין כל צורך בו. הגיעה השעה שיוציאוהו מן המחסניות שבמכונות הדפוס ויבטלו את שימושו לחלוטין, כפי שכבר התחילו נקדני המקרא והמשנה עצמם לכל עת מצוא, כשנודמנה להם ו"ו בטקסט. והמורים גם הם יחדלו-נא מלתלות בסימן הזה תיאוריות של בוקים סרוקים.

כל הדברים האלה אמורים גם בחולם. אם יש הכשר מן התנ"ך לכתוב ו"ו בתיבה כגון קודש (דנ' יא' 30) שובך (ש"ב יח' 9) עוני, עוז (תה' קז' 41 פד' 6) רוב (דה"א ד' 38, דה"ב לא 10) ואפילו לפני דגש: יגדו, יחזו (תה' צד' 21, קז' 27) קושו (צפ' ב' 1) - מה טעם גזר על תלמיד לכתוב דווקא: קדש עני עז רב יחזו בלי ו"ו? וביותר משונה היא ההפליה בין הכתיב של שומר - שומרת - שומרים - שומרות, שבהן ה"ו חובה, ובין אשמור - תשמור - ישמור - לשמור, שבהן ה"ו בחוקת "איסור". דווקא בספרי התנ"ך ה"וים מן הסוג השני מרובות לפי חשבון מן הסוג הראשון, ומספרן כ-180, אם לא למעלה מזה. על

2. אדרוש אהרוג אהרוס אמלוך אסגור אעלוזה אערופ אפקוד אקצוף

סמך מה אפוא גזרו נידוי על הרוצים האלה? אין זאת כי אם מחוסר התבונות בכתיב שבמקרא ומהפיכת הכללים לדבר שבאמונה, הנמסר לאיש מפי איש. זה דורות כותבי דקדוק מעדיפים להעתיק זה מזה ואינם מעלים על דעתם יום אחד לפתוח ספר תנ"ך ולראות מה כתוב שם.

הכתיב התנ"כי המנוקד, שרבים דוגלים בו, עודנו מטעה את המגיי-הים ואת המורים לחשוב, שהוא יכול לשמש לנו דוגמה לקביעת שיטה. אבל אין שמים על לב, שבכתיב הזה רבה המבוכה, ואתה מוצא תיבה

ארדוף ואשבור אשכון אשפוט אשפוך אשקוט ואשקול ; תבגוד תדרוש תזכור תחשוך תכתוש ותמלוך התמלוך תמשול תגוף משתדור ותפול ותסוב תספור ותעמוד תערוג תערוץ ותשקול תשכון התשמור התשפוט ; יבזר יגבול ידרוש ויהפוך יהרוט ויזכור יחפז יחרוש יכסוף ילטוש ילכוד וימלוך ימשוך ימשול הינטור יטוש יקום יספוק ויספור ויעבור ויעזוב יעטוף יעמוד ויפקוד יקצור וישבור ישבות ישטוף וישפוט ישקוד יצפזו יקצורו ישכזו ; נדרוש ; לאכול לאסור לאמור לבדוק לברוח לגאול להרוג ולהרוס לזבוח לחבוק לחלוף לחטוף לחצוב לחקור לטבוח לסמן לישון לכבוש לכעוס לכרות ללחום ללטוש למכור למעול למרוד למשוך למשול לנגוע לנטוע לסגור לספוד לסתום לעמוד לערוב לעקור לפרוץ לצרוף לקבור לקרוע לרגום לשדוד לשמוח ; אכול אשום בגוד ובחור ברוח בטוח הלוך הפוך והרוג זכור חנוף וחסור וחתום טחון יבוש וכרות כשול וכתוב לבוש ולכוד לקוח מעול ומשוח משול ונסוע נתוש סחוב וספוד סקול עבור ועזוב ענוש פגוש פסוח פתוח צנוף קבור רגום שאול ישבוע שטוח ושלות שמוט שמוע שמור שפוט שקול שרוט שרוף ותקוע. וכן בציורי : אכול ברוך וזכור חבוש חגור חשוף חתום כנוס נטוש וסגור ובצבעים : אדום ירוק — כל זה בתנ"ך

ה מ נ ו ק ד : י ק ו ד מ ל א !

אחת כתובה ב־3 או ב־4 אופנים: לוחת-לחות-לחת (לוחות), הקולת
 - קלות-קלת (קולות), צדיקים-צדקים-צדיקם, הקימותי-הקמותי-
 הקימתי-הקימתי, היצונה-החיצנה-החצונה-החצנה, בתולות-בתולת-
 בתלות - בתלת, העולות - עולת - עלות - עלת, תולדות - תולדת -
 תלדות - תלדת, וכן כיו"ב עד לאין שיעור. הווי אומר, הכתיב שבתנ"ך
 אינו לא מלא ולא חסר, אלא כתיב אנארכי, והרשות בידנו לקבוע דרך
 של כתיבה לפי צורכי הדור ולהסדיר בה שיטה.

ב. כל פי המקילים בכתיבת יו"ד

כנגד המחמירים להזהר מן הו"ו יש שנתפסו לכתיב המלא בצהלה
 יתרה וסבורים, שכללי הכתיב שקבע ועד הלשון בשעתו מתירים להטיל
 גם יו"דים על ימין ועל שמאל בלי כל מעצור. גם זו טעות, והיא טעונה
 תיקון. אמת, הומלץ לכתוב ו"וים בכל מקום, ו - לכל קיבוץ-שורק
 שבעולם, ו - כמעט לכל חולם; אבל ביו"דים אין הדבר כן,
 וכמה-וכמה סעיפים נתנסחו לאיסור ולהיתר. כללי כתיב פירושו
 כללים, ולא היעדר כללים. תפקידם להדריכנו, אימתי לכתוב יו"ד וגם
 אימתי לא לכתוב, ושני הדברים מחייבים כאחד. הרי דוגמות:

זכרו-יזכרו	יראה-ייראה	נראה-ניראה	תראה-תיראה
יבנו-ייבנו	יבנה-ייבנה	נבנה-ניבנה	תבנה-תיבנה
ישמעו-יישמעו	ישמע-יישמע	נשמע-נישמע	תשמע-תישמע

שינוי זה ביו"דים בא להבחין בקריאה ובמשמעות בין הבניין הקל
 לבניין נפעל. כיוצא בזה בין עבר לעתיד:

נרשם-נירשם	נדבר-נידבר	נכנס-ניכנס	גלחם-נילחם
נרדם-נירדם	נשבע-נישבע	נכנע-ניכנע	נגמל-ניגמל

נדרש-נידרש	נפרד-ניפרד	נזכר-ניזכר	נרגע-נירגע
נמצא-נימצא	נפגש-ניפגש	נתפס-ניתפס	נראה-ניראה
נושע-נינושע	נבחן-ניבחן	נשפט-נישפט	נרתם-נירתם

מעשה מי שתוחב יו"דים שלא לצורך וכותב "גילחם" במקום "גלחם", הרי זה גורם אי-הבנה לקורא ומכניס מהומה בסדר המוסכם של הכתיב. והרי הבחנות מסוג אחר:

ניטמאו (=נתטמאו) - אבל: נטמאו, בניין נפעל, בלי יו"ד

ניגב, ניגבו (ניגוב) - אבל: נגבו (גבייה), בלי יו"ד

ניפר, ניפרו - אבל: נכרה, נכרו (במכרות), בלי יו"ד

ניצל, ניצלו - אבל: נצלו (באש), בלי יו"ד

נידח, נידחים - אבל: נדחה, נדחים (דחייה), בלי יו"ד

ניטלו, ניטלה - אבל: נתלו, נתלה, ולא: "גיתלה"...

ובכן, בכל הדוגמות שנמנו כתיבת היו"ד היא סימן מוסכם, שאחריה

תבוא תנועה (או שווא נע). גם בשמות-עצם מבחינים כך:

גירעון - גרשון צימאון - צביון

פירעון - פריון ריקבון - רבעון

היגיון - פגיון חיזיון - מזון

קיפאון - רפיון שיכרון - שלטון וכל כיו"ב

ופעמים יש תועלת להחמיר בכתיבת היו"ד לצורך הבחנה בין חירק

לצירי:

אימון (התאמן) - אבל: אמון (אמונה), צירי, בלי יו"ד

תפילה, (התפלל) - אבל: תפלה, תפל, צירי ובלי יו"ד

כינה, כינים - אבל: כנה, כנים, כנות, בלי יו"ד

מיתה, מיתות - אבל: מתה, מתות, מתים, מת

גיר, גיר, שי"ן - אבל: גר, גר, שן וכד'

כתיב מלא- אין אפוא במשמעו מלא וממולא עד כדי פריצת כל גדר. לא באו הכללים של ועד הלשון להטיל תוהו ובוהו בדרכי הכתיבה אלא להטיל מעט משטר וסדר, ובעיקר, לא למעט הבנה בדברים, אלא להרבות הבנה. את התכלית הזאת אין להשיג בריבוי יודים סתם ללא טעם וצורך, אלא לפי שיטה. הכנסת הצוואר בעול משמעת מסוימת - תהיה מה שתהיה - יש שכר בצדה.

ראובן סיוון-סילמן

תש"ך עדיף!

כיצד לקבוע את היגויה ואת כתיבה של השנה הבעל"ט?
תש"כ או תש"ך? על מה יש להסתמך בקביעה זו: על מסורת ישנה או על נוהג חדש? מי יורה הלכה בעניין זה: מספרי עמודים, רשימות כרונולוגיות ולוחות ישנים או רוב בניין ורוב מניין של ספרות ההווה ושיחם ושיגם של מיליוני דוברי הלשון העברית המתחיה? האם תש"ך היא גם מלה הגויה בדיבור פה, או שמא אינה אלא תיבה כתובה בלבד? על אלה ניטש הוויכוח לקראת השנה הבאה.

עם הטוענים לתש"כ והשוללים את הכתיב תש"ך נמנים י" אבינרי ("על המשמר" כ"ט בניסן תשי"ט), א"א עקביה ("הפועל הצעיר" טו בתמוז תשי"ט) ואליעזר טש ("הד החינוך" גל' נ', שנה זו) 1.

1. [בהערות נוספות, שהמציא לנו מר אליעזר טש, הוא